

Kulturdepartementet
103 33 STOCKHOLM

GESTALTAD LIVSMILJÖ – EN NY POLITIK FÖR ARKITEKTUR, FORM OCH DESIGN (SOU 2015:88)

ERT DNR: KU2015/02481/KL

Länsstyrelsen i Kronobergs län erhöll den 2 december 2015 remiss angående Gestaltad livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design (SOU 2015:88).

Utredningen redovisar nya mål och en ny politik för arkitektur, form och design. Regeringen vill nu ha Länsstyrelsens synpunkter på förslagen.

SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER

Länsstyrelsen i Kronobergs län vill sammanfattningsvis lämna nedanstående synpunkter på betänkandet.

- Länsstyrelsen ser positivt på utredningen och dess förslag i helhet. Med bättre kunskap och medvetenhet om vad god arkitektur, form och design innebär för människors välbefinnande kan vi skapa processer som långsiktigt främjar en god samhällsekonomi och goda livsmiljöer för alla.
- Betänkandet ger en bra bild av perspektivet gestaltad livsmiljö och utmaningar för området. Dock saknar förslaget delvis konkreta åtgärder. Länsstyrelsen ser ett behov av större satsningar för att utredningens perspektiv ska få genomslagskraft i samhällsbyggandet i hela landet.
- Länsstyrelsen ser utredningens förslag till inrättande av en så kallad riksarkitekt inom Statens fastighetsverk som en viktig markering av frågornas värde på nationell nivå när det gäller statligt byggande och förvaltning. Länsstyrelsen ser dock hellre att Boverket bör få en större och tydligare roll i det nationella arbetet rörande arkitekturfrågor i och med sitt ansvar för samhällsplanering, byggande och boende.
- Länsstyrelsen efterlyser en fördjupad diskussion om de föreslagna målen relation till de nationella miljömålen, kulturpolitiska målen och de nationella målen för kulturmiljöarbetet. Hierarkin och kopplingen mellan de olika målsystemen behöver vara tydlig, så att dubbelarbete undviks och måluppföljningen blir så effektiv som möjlig.

- Med vår breda verksamhet är Länsstyrelsen som regional myndighet central i genomförandet av en ny arkitektur-, form- och designpolitik. Utredningens förslag om arkitektur-, form- och designprogram kan vara ett bra grepp för att stärka frågorna inom myndigheten långsiktigt.
- Liksom utredningen ser Länsstyrelsen ett stort behov av kompetensutveckling inom offentlig sektor gällande upphandling, såsom utredningens förslag om att följa upp de ändringar i berörda lagstiftningar som genomfördes i samband med handlingsprogrammet *Framtidsformer*.

SYNPUNKTER PÅ BETÄNKANDETS FÖRSLAG

Länsstyrelsen ser positivt till utredningen och dess förslag i helhet. Betänkandet ger en god bild av perspektivet gestaltad livsmiljö och utmaningar för området. Ett problem är dock att utredningens åtgärder föreslås inom befintlig ekonomisk ram. Länsstyrelsen ser ett behov av större satsningar för att utredningens perspektiv ska få genomslagskraft i samhällsbyggandet i hela landet. Attraktiva miljöer ger ett mervärde inte bara för boende, utan även för näringsliv, turister och andra besökare.

Länsstyrelsen ser ett särskilt behov av att medvetenheten om arkitektur, form och design stärks i diskussionerna om utformandet av en effektiv plan- och byggprocess. Med bättre kunskap och medvetenhet om vad god arkitektur, form och design innebär för människors välbefinnande kan vi skapa processer som långsiktigt främjar en god samhällsekonomi och goda livsmiljöer för alla. I detta arbete krävs att arkitektur, form och design, och kompetensen i frågorna, får en mer självklar roll i den statliga styrningen och i den offentliga verksamheten. En del i detta kan vara den regelbundna översyn av målen som utredningen föreslår. Planprocessen har senaste tiden fått kritik för att gå för långsamt, det byggs för lite och förslag till rationaliseringar av den duggar tätt. Senast i raden är remissen Bättre samarbete mellan stat och kommun vid planering för byggande. Boverket flaggar för att det saknas 700 000 bostäder i Sverige. Planprocessen är en komplicerad process som kräver mer och mer resurser. Många kommuner med hårt tryck på bostäder och byggande, hittar idag inte de resurser de behöver för att klara trycket. Länsstyrelsen ser risker i att lägga fram fler parametrar att ta hänsyn till. Det gäller att balansera rätt i den djungel av krav som finns inom byggsektorns regelverk. Det som skulle behövas är ett ensande och tydliggörande av de regelverk som finns. Kommunerna blir idag mer och mer producenter av byggrätter. Dessa skapar värden i form av eget kapital till byggherrar som har krav på soliditet i bolaget och avkastning till sina ägare.

Nedan följer Länsstyrelsens synpunkter på betänkandet utifrån kapitelindelning.

6.4 Förslag till nya nationella mål för arkitektur-, form och designpolitiken

Utredningen konstaterar att de föreslagna målen samspelar med mål inom flera andra politikområden. För att få en helhetsbild av intentionerna för arkitektur, form och design behöver man dock samläsa de föreslagna målen med t.ex. de nationella miljömålen, de kulturpolitiska målen och de nationella målen för

kulturmiljöarbetet. Det är inte tydligt vad som avgör under vilket paraply ett mål hamnar. Länsstyrelsen befarar att det i vissa fall kan försvåra kommunikationen och därmed även genomförandet. Särskilt gränssnittet mot miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö behöver beskrivas närmare. Det finns annars en risk för ett antal näst intill parallella processer av måluppföljning.

Länsstyrelsen har i stort inga invändningar mot de förslagna målens inriktning. För att kunna tolka, genomföra och följa upp de föreslagna målen behöver man dock utredningens kontext. Målen bör därför formuleras så att de i högre utsträckning kan verka självständigt. Ett alternativ kan också vara att liksom för miljömålen jobba utifrån etappmål. Det är också viktigt att arbeta ner målen på en regional och lokal nivå ända ner i kommunerna.

Därtill vill Länsstyrelsen särskilt lyfta att det historiska arvet i olika former är en förutsättning för goda livsmiljöer. Närvaron av vårt kulturarv är en demokratisk fråga, och har en för utvecklingsituationer betydelsefull roll. Enligt Länsstyrelsens mening räcker det därför inte att hänvisa till att de nationella kulturmiljömålen och miljömålen gäller för aktörerna inom området arkitektur, form och design. Kulturarvet har en för betydelsefull roll inom området för att det inte ska inrymmas i de nya målen. God arkitektur, form och design är även en förutsättning för att utveckla det kulturhistoriska arvet.

I beskrivningen av målet *Ett inkluderande och demokratiskt sambälle med tillgång till goda livsmiljöer, såväl enskilda som gemensamma* framförs vikten av en socialt hållbar nationell, regional och lokal samhällsplanering för att stärka sambandet inom och mellan tätorter och landsbygd. Kopplingen till planprocessen är i sammanhanget väsentlig. Länsstyrelsen ser att utredningar, förslag och diskussioner kring en effektivare planprocess allt för sällan berör begreppen arkitektur, form och design. Den planprocess som vi idag bygger på en tydlig nivåindelning med översiktsplan, detaljplan och bygglov. Dessa nivåer har en klar funktion för att det vi bygger ska fungera i ett regionalt och lokalt sammanhang. Arkitektur, form och design handlar inte bara om enskilda byggnadsverk, utan även om landskap och hur det vi bygger samverkar med sin omgivning. Det går inte att frånsä att där det byggs bostäder byggs det även stadsmiljöer/samhällen där barn ska växa upp och människor ska leva sina liv. Då behövs anpassning och hänsynstagande till regionala och lokala strukturer. Det är idag upp till byggherren att sätta nivån på den gestaltade livsmiljön. Detaljplanerna ska inte vara för detaljerade i sina bestämmelser och kommunerna har svårt att neka bygglov, om detaljplanen följs. Därför behövs komplement till plan- och bygglagen för att kunna få en gestaltad livsmiljö. Komplementet kan t ex vara utdelning av olika priser för en god gestaltning av livsmiljön. Det borde gå att jobba genom de stadsbyggnadspriser som idag delas ut i vissa kommuner.

Utredningen lyfter särskilt i beskrivningen för målet att barnperspektivet tydligare ska föras in i samhällsplaneringen, den gestaltade livsmiljön ska utformas för barn och unga. Länsstyrelsen delar utredningens syn, men saknar förslag som leder till att detta realiserar i praktiken. Idag prioriteras barn och ungas ytbehov och rörelsefrihet ofta bort i planeringen till förmån för exempelvis fler bostäder, kommersiella lokaler eller bilinfrastruktur. Många förskole- och skolbarn i den

tätare stadsmiljön hänvisas till allmänna parker för sin utevistelse, vilket i sin tur innebär större slitage och utarmning av våra gemensamma gröna stadsrum.

Det finns redan idag nationella mål avseende barnperspektivet som rör samhällsplanering, boende och byggande. Tyvärr ger det dock allt för sällan avtryck i det som byggs. Länsstyrelsen ser att det finns behov att utifrån bland annat Boverkets arbete med barns och ungas utemiljöer följa upp och diskutera vilka krav som kan ställas i plan- och byggprocessen.

Den fysiska miljön är barns och ungas utvecklingsmiljö och platsen där förutsättningarna grundläggs för framtida hälsa, välbefinnande och engagemang för den sociala och fysiska omvärlden. Barnperspektivet är därför en förutsättning för att uppnå social hållbarhet, varför tydliga satsningar inom arkitektur-, form och designområdet är nödvändiga.

Kapitel 7 – Myndigheten för Gestaltad livsmiljö

Länsstyrelsen ser positivt på att stärka helhetssynen på arkitektur-, form- och designfrågor med perspektivet gestaltad livsmiljö. Dock ifrågasätter Länsstyrelsen om en omvandling av Arkitektur- och designcentrum (ArkDes) inom samma ekonomiska ram som tidigare, bidrar till någon större förändring. För att en ny politik för arkitektur, form och design ska få genomslag behövs extra ekonomiska satsningar inom området. Det borde finnas samhällsliga vinster med att hellre ge befintliga och redan etablerade myndigheter inom plan- och byggväsendet ett breddat uppdrag och framförallt i samverkan med varandra. De tvärsektoriella kontakterna mellan och inom myndigheter kring gestaltungsfrågor skulle på detta sätt kunna stärkas och få ett bättre genomslag om förutsättningar för samverkan fanns. Länsstyrelsen ser att Boverket bör få en större och tydligare roll i det nationella arbetet för arkitektur i och med sitt ansvar för samhällsplanering, byggande och boende.

7.3.6 – Samverkan med andra myndigheter

Om Boverket inte får en större roll som framhålls i detta remissvar anser Länsstyrelsen att gränssnittet mellan den föreslagna myndigheten och Boverket inte är tillräckligt tydlig och behöver utvecklas. För Länsstyrelsens del måste det vara enkelt att förstå vilka frågor som åligger respektive myndighet och vart man ska vända sig i olika fall. Det finns också risk för parallellarbete och dubbleringar när det gäller olika uppföljningar och återrapporteringar.

Kapitel 8 – Det offentliga och insatser inom arkitektur, form och design

Länsstyrelsen delar uppfattningen om förebildligt agerande från det offentliga och att staten här har en viktig roll. Kommunerna har stort ansvar för utformningen av vår livsmiljö. Att stärka arkitekturens roll i kommuner och landsting är därför en nyckelfråga. Länsstyrelsen anser att utredningen kunde ha gett detta större utrymme och konkretare tankar om genomförande.

Utifrån utredningens övergripande perspektiv med påverkan på flera olika politikområden efterfrågar Länsstyrelsen en mer utförlig beskrivning av hur samverkan mellan berörda myndigheter ska fungera i praktiken. Detta för att

medvetandegöra eventuella intressekonflikter så att relevanta avvägningar kan göras utifrån ett helhetsperspektiv.

8.5.1 Förslag till riksarkitekt med Statens fastighetsverk som särskilt ansvarig

Länsstyrelsen ser utredningens förslag till inrättande av en så kallad riksarkitekt inom Statens fastighetsverk som en viktig markering av frågornas värde på nationell nivå när det gäller statligt byggande och förvaltning. Länsstyrelsen ser dock hellre att det krävs tydligare uppdrag inom berörda nationella och regionala samt kommunala myndigheter för att frågor inom områdena arkitektur, form och design ska få en självklarare ställning i samhällsplanering, byggande och boende.

Länsstyrelsens erfarenhet är att det är på regional och kommunal nivå som det finns ett stort behov av ökad kompetens kring hållbarhets- och gestaltungsfrågor. Mot bakgrund av detta har Länsstyrelsen exempelvis under 2015 tagit fram en handlingsplan för kommunalt kulturmiljöarbete utifrån de behov som Länsstyrelsen ser tillsammans med länets kommuner, Region Kronoberg, Kulturparken Småland AB och Lantmäteriet. Handlingsplanen är ett verktyg för att stötta kommunerna i kulturmiljöarbetet och ska kunna användas både inom plan- och byggområdet, kultur- och fritid, natur, social hållbarhet, landsbygds-, näringslivs- och besöksmålsutveckling. Handlingsplanen innehåller gemensamma åtgärder som kommunerna och Länsstyrelsen planerar att genomföra under perioden 2016–2020.

8.5.4 En fond för stöd till utvecklingsinsatser inom arkitektur, form och design

Länsstyrelsen ser positivt på förslaget och ser ett stort behov av att en utredning kring uppbyggnad av en sådan fond påbörjas snarast.

8.5.8 Större satsningar på grön innovation och miljöteknik

Länsstyrelsen anser att Sveriges profilering inom hållbar utveckling kan stärkas ytterligare om design och arkitektur medvetet integreras i innovativa lösningar för att möta klimatutmaningen. Utifrån utredningens förslag ser Länsstyrelsen kopplingar till många pågående nationella satsningar inom området. Exempelvis energieffektivisering och renovering av flerbostadshus och utomhusmiljöer, nybyggnationen av små, klimatsmarta och billiga hyresrätter, och satsningen Klimatklivet – lokala och regionala klimatinvesteringar.

Inom plan- och byggområdet ser Länsstyrelsen att möjligheterna till större satsningar på grön innovation och miljöteknik hämmas av att kommunerna inte längre har möjlighet att ställa högre energikrav på bebyggelsen än vad som anges i BBR.

8.5.9 Statliga myndigheters ansvar att ta fram särskilda program för arkitektur, form och design

Utredningen ser ett behov av en utvecklade dialog och samarbete kring arkitektur, form och design. Länsstyrelsernas verksamhet berörs av de flesta politikområden

som de nya nationella målen föreslås få genomslag hos. Goda möjligheter för frågorna att ge avtryck och utvecklas finns, förutom i plan- och byggprocessen, inom exempelvis landsbygdsprogrammet och klimat- och energiarbetet.

Länsstyrelsen ser utifrån vår roll en tydlig koppling till genomförandet av betänkandets förslag. Dock saknar arkitektur-, form- och designfrågor en tydlig plattform inom myndigheten idag. Förslaget att vissa myndigheter ska ta fram arkitektur-, form- och designprogram kan därför vara en bra uppstart för att stärka frågorna inom myndigheten långsiktigt. Ett sådant arbete bör även samordnas med genomförandet av miljökvalitetsmålet God bebyggd miljö.

8.5.10 Kommuner och regioner ska stimuleras att ta fram program för arkitektur, form och design

Länsstyrelsen ser positivt på förslaget att stimulera kommuner att ta fram program för arkitektur, form och design. I detta sammanhang är det viktigt att lyfta det historiska arvet i olika former som en förutsättning för goda livsmiljöer. Länsstyrelsen ser dock en risk för att förslaget om arkitektur-, form- och designprogram inte får tillräckligt genomslag då det kräver extra resurser hos kommunerna. Exempelvis är kommunernas kulturmiljöprogram idag ofta mer än 20 år gamla. För att förslaget ska få genomslag ser Länsstyrelsen därför ett behov av att staten tillför extra medel inom området. Exempelvis i form av liknande satsningar som planeringsstöd för vindkraft och landsbygdsutveckling i strandnära lägen.

Kapitel 9 – Höjd kompetensnivå inom offentlig upphandling

Länsstyrelsen ser mycket positivt på betänkandets förslag kring kompetensutveckling inom offentlig upphandling. Det finns ett stort behov att utveckla kunskaper inom upphandlingsområdet för att i förlängningen gynna kvalitet framför kortsiktigt fördelaktiga ekonomiska lösningar.

Kapitel 10 – Kunskap, kompetens och samverkan

Länsstyrelsen ser positivt på utredningens förslag till insatser i grund- och gymnasieskolan för att öka medvetandet kring arkitektur-, form- och designfrågor bland barn och unga. Bättre kunskaper om områdets möjligheter och hur exempelvis plansystemet fungerar ökar möjligheterna för barn och unga att vara med och påverka utvecklingen av barns uppväxtmiljö. Det är även en förutsättning för rekrytering till högre utbildningar inom områdena, så att de yrkesverksamma inom arkitektur, form och design representerar det samhälle vi lever i.

För att öka kunskapen och dra erfarenheter av hur vi påverkas av den miljö vi växer upp i och lever i, ser Länsstyrelsen även positivt på utredningens förslag för forskning rörande perspektivet gestaltad livsmiljö.

11.3.2 Innovativt byggande bör främjas

Länsstyrelsen ser positivt på utredningens förslag för att främja innovation och olika typer av byggnadstekniska lösningar för en större mångfald av bostadsbyggande som är anpassade till människors livssituation.

11.3.3 Behov av fördjupad analys av gällande bestämmelser

Länsstyrelsen ser ett stort behov av förslaget för att klargöra om ytterligare ändringar i lagstiftningen behövs. En fördjupad analys av lagstiftningen skulle med fördel även kunna lyfta barnperspektivets genomslag och behov av eventuella lagändringar.

Kapitel 12 – Konsekvenser av förslagen

Utredningen hävdar att genomförandet av densamma skulle vara så gott som kostnadsneutral. För att gestaltungsfrågorna skall få genomslag anser Länsstyrelsen att det krävs en bättre analys av de ekonomiska förutsättningarna för implementering, uppföljning och kompetenshöjning.

DELTAGANDE

I yttrandet har landshövding Kristina Alsér beslutat efter föredragning av länsarkitekt Fredric Norrå. I beredning av ärendet har även länsråd Lennart Johansson och länsantikvarie Heidi Vassi deltagit.

Kristina Alsér
Landshövding

Fredric Norrå
Länsarkitekt

Digital kopia till
ku.remissvar@regeringskansliet.se
SUE/ plan, kultur